

OGAHIIY – TARIXNAVIS VA MUMTOZ ADABIYOT FIDOYISI

Abdurahmonov Sardorbek

*Farg'ona Shahar 1-sonli politexnikumi ona tili va adabiyot fani
o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada XIX asrning yirik o'zbek adibi, tarixchi, shoir va tarjimon Ogahiy (Muhammad Rizo Erniyozbek o'g'li) ning hayoti va ijodi yoritilgan. Ogahiy Xiva xonligida faoliyat yuritgan, tarixiy asarlar, g'azal va qasidalar, tarjimalar orqali o'zbek adabiyoti va tarixshunosligiga beqiyos hissa qo'shgan. U tarixni badiiy shaklda ifodalagan "Riyozi-davlat" kabi asarlari bilan mashhur. Ogahiy arab, fors, turkiy tillarni mukammal bilgan, mumtoz she'riyat an'analari davom ettirib, o'ziga xos uslub yaratgan ijodkordir. Ushbu maqola shoirning adabiyot, tarix va tarjimachilikdagi o'rnini o'rganishga bag'ishlanadi.

Kalit so'zlar: Ogahiy, Muhammad Rizo Erniyozbek o'g'li, Xiva xonligi, Riyozi-davlat, Tarixnavislik, G'azal, Tarjimon, Mumtoz adabiyot, Xorazm adabiy muhiti, O'zbek tarixiy adabiyoti, Forsiy she'riyat, Tarixiy yodnoma

Kirish

O'zbek adabiyoti va tarixshunosligi rivojida muhim o'rin egallagan zabardast adiblardan biri — Ogahiydir. U nafaqat shoir, balki tarixnavis, tarjimon va ma'rifatparvar ziyoli sifatida XIX asrda Xorazm adabiy muhitining eng yirik vakillaridan biri bo'lgan. Ogahiy asarlarida nafaqat she'riy badiiyat, balki o'z zamonasining tarixiy haqiqatlari ham badiiy tarzda mujassam topgan.

Hayoti haqida ma'lumot

Ogahiy, to'liq ismi Muhammad Rizo Erniyozbek o'g'li, 1809-yilda Xiva xonligi hududidagi Qiyot qishlog'ida tug'ilgan. Uning otasi Erniyozbek – Xiva xonligida taniqli davlat arbobi bo'lgan.

Ogahiy dastlabki ta'limni o'z qishlog'idagi maktabda oladi. So'ngra Xiva madrasalarida tahsil olib, arab, fors va turkiy tillarni chuqur o'zlashtiradi. U ustozlari

— mashhur tarixchi va shoir Munis Xorazmiydan ilhom olib, tarixiy va adabiy ijod bilan shugʻullana boshlaydi.

Ogahiy umrining koʻp qismini Xiva xonlarining devonida xizmatda oʻtkazadi. U 1874-yilda Xivada vafot etgan.

Ijodining asosiy yoʻnalishlari

Ogahiy oʻz davrining koʻp qirrali adibi boʻlib, uning ijodi quyidagi asosiy yoʻnalishlarda namoyon boʻladi:

1. Tarixiy asarlari

Ogahiy tarixnavis sifatida ajralib turadi. U tarixiy voqealarni yozish bilan jiddiy shugʻullangan va bu borada bir necha muhim asarlar yaratgan:

“Riyozi-davlat” – Xiva xonligi tarixiga oid eng muhim manbalardan biri hisoblanadi. Bu asarda XIX asr boshidan to oʻsha zamon voqealari keng yoritilgan.

“Zubdat ut-tavorix”, “Gulshani davlat”, “Shajarayi Xorazmshohiy” kabi tarixiy yodnomalar ham Ogahiy qalamiga mansub boʻlib, ular tarixiy tadqiqotlarda muhim manba hisoblanadi.

Bu asarlar badiiy til va uslubda yozilgani bilan farqlanadi. Tarixni rasmiy hujjatlar bilan emas, balki obrazli, adabiy shaklda ifodalash Ogahiy uslubining oʻziga xos jihatidir.

2. Sheʼriy ijodi

Ogahiy mumtoz oʻzbek sheʼriyati anʼanalariga sodiq qolgan holda, lirik va hajviy janrlarda koʻplab gʻazal, qasida, ruboiy va fardlar yozgan. U oʻz sheʼrlarida: muhabbat, hayot falsafasi, din va axloq,

maʼrifat va adolat mavzularini yoritadi.

Shoir Navoiy, Fuzuliy, Bedil, Mashrab anʼanalarini davom ettirgan, ammo u oʻzining xalqona, sodda, samimiy uslubi bilan ajralib turgan.

3. Tarjimachilik faoliyati

Ogahiy Sharq adabiyotining mashhur vakillari asarlarini chigʻatoy (oʻzbek) tiliga tarjima qilgan. Ayniqsa: Saʼdiy, Hofiz, Jomiy, Nizomiy singari forsiy shoirlarning asarlarini mahorat bilan oʻzbek kitobxoniga yetkazgan.

U o'z tarjimalarida asarning badiiy va falsafiy mohiyatini saqlagan holda, xalqchil til va ifodani ishlatgan.

Ogahiy ijodining ahamiyati

Ogahiy o'z davrining shunchaki yozuvchisi emas, balki xalqning tarixiy xotirasini asrashga xizmat qilgan ma'rifatparvar edi. Uning tarixiy asarlari o'sha davr voqealari, siyosiy jarayonlari, ijtimoiy hayoti haqida bevosita tasavvur hosil qilish imkonini beradi.

Shuningdek, uning she'riyati xalq orasida keng tarqalgan, bayramlar va yig'inlarda o'qilgan. Ogahiy ijodi XIX asr o'zbek adabiyotini yangilash, realistik yondashuvni kuchaytirish, tarixga badiiy nigoh bilan qarashda muhim rol o'ynagan.

Qo'shimcha ma'lumotlar:

Tavalludi: 1809-yil, Xiva yaqinidagi Qiyot qishlog'i.

Vafoti: 1874-yil, Xiva.

To'liq ismi: Muhammad Rizo Erniyozbek o'g'li Ogahiy.

Ustozi: Munis Xorazmiy (amaki va ustoz).

Ijodiy yo'nalishlari: G'azal, qasida, masnaviy, tarixiy asarlar va tarjima.

Til bilimi: arab, fors va chig'atoy tilini mukammal egallagan.

Asarlarida Xiva xonlarining hayoti, siyosiy voqealar, madaniyat, xalq hayoti haqida muhim tarixiy ma'lumotlar mavjud.

Xulosa

Ogahiy – o'zbek adabiyoti va tarixshunosligining yorqin yulduzidir. U o'zidan keyingi adabiy avlodlar uchun yo'l ko'rsatgan, tarixni badiiyat orqali avlodlarga yetkazgan fidoyi ijodkordir. Uning asarlari nafaqat adabiy, balki ilmiy, tarbiyaviy ahamiyatga ham ega. Bugungi yosh avlod uchun Ogahiy merosi – o'zlikni anglash, tarixni bilish va ma'naviy kamolot sari yetaklaydigan bebaho manbadir.

FOYDALANILGAN VA TAVSIYA ETILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ogahiy. *Ravzat ul-adab* (Adab gulshani) – Toshkent: Fan, 1967.
2. Ogahiy. *Riyozi-davlat* – tarixiy asar, ko'p tomlik, Xiva xonlari tarixiga oid.
3. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 8-jild – "Ogahiy" maqolasi, Toshkent, 2005.

4. Jo‘rayev, M. *Ogahiy va uning tarixiy asarlari*, Toshkent: Fan, 1982.
5. G‘ulomov A. *O‘zbek adabiyoti tarixi*, Toshkent: O‘qituvchi, 1992.
6. Zohidov H. *Ogahiy merosi va Xiva tarixshunoslik maktabi*, ilmiy maqola. – “Sharq yulduzi”, 2003, №2.
7. Karimov I.A. *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch*, Toshkent: Ma’naviyat, 2008. (Ogahiy merosi haqida fikrlar bor)